

<https://doi.org/10.62837/2025.10.452>

JALƏ İSMAYIL

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu,
böyük elmi işçi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
jale.ismail@gmail.com

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI RUMIN DİLİNDƏ: XX ƏSRDƏ BƏDİİ TƏRCÜMƏNİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

Azərbaycan-Rumıniya ədəbi əlaqələri inkişaf dinamikasına görə passiv və aktiv fazalara bölünür. Bu iki fərqli dövrün sərhədi İkinci Dünya müharibəsindən keçir. Müharibəyə qədər olan dövr kiçikhəcmli tərcümələr və az miqdarda kitab nəşri ilə yadda qalır, müharibədən sonra vəziyyət dəyişir, qarşılıqlı səfərlərin, tərcümələrin, kitabların sayı artır, əlaqələrdə canlanma yaranır. XXI əsrin ədəbi əlaqələri isə tamamilə yeni xarakter nümayiş etdirir. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan və Rumıniya arasında mədəni əlaqələr yüksək intensivliyi ilə seçilən əlaqələr sırasında deyil. Son illər siyasi-iqtisadi əlaqələri yüksələn xətt üzrə inkişaf edən ölkələr arasında humanitar əlaqələrin güclənməsinə ehtiyac var. Çoxşaxəli dinamika müşahidə edilməsə də, parlaq səhifələri olan Azərbaycan-Rumıniya ədəbi əlaqələrini klassik kriteriyalar əsasında təhlil etməyə çalışacağıq. İki ədəbiyyat arasında *kontakt əlaqələr* haqqında danışmaq çətindir. Çünki bu ədəbiyyatlarda birbaşa və ya vasitəçi təmaslar nəticəsində oxşarlıqların yaranması müşahidə edilmir. Eyni regionda yerləşməyən, ortaq sərhədləri olmayan ölkələrin ədəbiyyatları və ədəbiyyatçılarının bir-birinə təsiri yox dərəcəsidir. Eyni zamanda, müxtəlif dövrlərə aid tərcümələr və ya qarşılıqlı olaraq hər hansı ədəbiyyatçı haqqında müsbət fikirlərin səsləndirilməsi müvafiq ədəbiyyatın mövcud nümunələrindən və ya folklorundan təsirlənməyə qədər gətirib çıxarmayıb. Coğrafi uzaqlıqla yanaşı, dil, din bənzərliyinin olmaması da bu ədəbiyyatların fərqli istiqamətlərdə və məzmununda inkişafına səbəb olub. Görkəmli rumın komparativisti Aleksandr Dima ədəbiyyatlararası münasibətdə dil biliklərinin vacibliyini önə çəkirdi: “Ədəbiyyatlar arasında əlaqələr müvafiq dillərin biliklərinə əsaslandıqda xüsusilə təsirli olur. Bu, orijinal mətnin mənimsənilməsi üçün optimal şərait yaradır. Nəticə etibarilə, müqayisəli ədəbiyyatın ən vacib vəzifələrindən biri xarici dillərin müxtəlif ölkələrə nüfuz etmə prosesini öyrənmək, onların mənimsənilmə əsnələrini müəyyən etmək və yayılma sahələrini aydınlaşdırmaqdır” [5, 123].

Azərbaycan və Rumıniya ədəbi əlaqələrinin xarakterini təhlil edərkən II Dünya müharibəsindən sonra təxminən 40 il davam edən sosializm quruculuğu illəri haqqında ayrıca danışmaq lazımdır. Həmin illərdə kommunizm ideologiyasına xidmət edən incənətin içində ədəbiyyatın xüsusi yeri vardı. Ədəbiyyatçılar sosializm quruculuğunu mədh edərkən nə qədər neytral qalmağa çalışsalar da, yenə də senzuranın tələblərinə cavab vermək lazım gəlirdi. Proses eyni mexanizmlə idarə olunduğu üçün

bir çox mövzularda qəhrəmanların həyatını, keçdiyi ömür yolunu paralel xətlər üzrə təhlil etmək mümkündür. Bu mənada Mir Cəlal Paşayevin “Bir gəncin manifesti” (1939) və Mihail Sadovyanunun “Mitrya Kokor” (1949) romanlarını müqayisə edə bilərik. Kənddə böyüyən yeniyetmə oğlanın böyük şəhərə getməsi, mənəvi kamillik yolunda qarşılaşdığı çətinliklər, sosial ədalətsizliklə mübarizəsi, dəyişən cəmiyyətdə layiq olduğu yeri tapması hər iki romanın əsas mövzudur. Mərdan və Mitrya ölkənin yeni siyasi rejimi sayəsində həyatları dəyişmiş və başqalarının da həyatını dəyişdirməyə çalışan gənclərdir.

Romanların nəşr tarixləri də diqqət çəkir. On il fərqlə işıq üzünə gələn əsərlər ölkələrin güzgüsüdür – kommunizm ideologiyasının geniş yayılmağa başladığı dövrləri əks etdirir. Bu ədəbiyyatçıların bir-birindən təsirləndiyini iddia etmək çətindir. Müəlliflərin bir-birini tanıması haqqında məlumat yoxdur. Əsərlərin yazıldığı dövrlər də fərqlidir; II Dünya müharibəsindən sonra Rumıniyada sosializm quruculuğunun ilkin mərhələsi başlayıb, sovet-rumın mədəni əlaqələrinin təməli yeni atılır, Azərbaycanda isə ideoloji dəyişikliyin təxminən otuzillik tarixi var. Odur ki, Azərbaycan və rumın ədəbiyyatında eyni motivli əsərlərin yaranmasını, milli ədəbiyyatların müstəqil şəkildə formalaşmasını qismən *tipoloji əlaqələr* çərçivəsində qiymətləndirmək mümkündür. Milli ədəbiyyatların daxilində müstəqil şəkildə ümumi xarakter və motivlərə malik əsərlərin yaranması daha çox rast gəlinən haldır. Milli müstəvidə bir-birini plagiatda ittiham edən ədəbiyyatçı müzakirələrinə rast gəlmək nadir hadisə deyil. Beynəlxalq əlaqələrdə isə bu müzakirələr üçün daha ciddi arqumentlər tələb olunur. Fərqli milli ədəbiyyatlarda oxşar motivlərin yaranması təmaslar nəticəsində deyil, oxşar tarixi hadisələrin baş verməsi, inkişafı və nəticəsi olaraq meydana çıxır. Azərbaycan və Rumıniyanın belə bir ortaq nöqtəsi kommunizm ideologiyasının hakim olduğu sosializm quruculuğu prosesidir. Azərbaycanda bu proses 1920-ci ildə bolşeviklərin işğalı nəticəsində yeni siyasi rejimin rəhbərliyi altında başlamışdı, Rumıniyada isə daha gec – 1947-ci ildə I Mihayın taxtdan əl çəkməsi nəticəsində Rumıniya Krallığının ömrünü başa vurmasından sonra. Krallıqdan sonra Rumıniya Xalq Respublikası yaradıldı. 1965-ci ildə üçüncü konstitusiyanın qəbul edilməsi ilə ölkənin adı Rumıniya Sosialist Respublikası oldu. 1989-cu il inqilabından sonra isə Rumıniyanın müasir tarixi başlayır. Rumıniya Kommunist Partiyasının rəhbərliyi altında keçən 42 il ölkənin həyatında bu gün birmənalı qəbul edilməyən dövrdür və əsasən ölkənin orqanik şəkildə baş tutmalı olan siyasi-ictimai-mədəni inkişafına sərt müdaxilə kimi dəyərləndirilir. Həmin dövrdə bütün incəsənət sahələri kimi ədəbiyyat da rəsmi siyasi ideologiyanın təbliğatına cəlb edilmişdi. Azərbaycanla əsas ortaq cəhəti məhz bu siyasi təbliğat məcburiyyətidir. Əlbəttə, SSRİ-nin tərkibində olduğu üçün Azərbaycan incəsənətinə hakim partiya tərəfindən təzyiq daha çox idi. Sovet insanının obrazı bütün janrlarda ədəbi nümunələrin ana mövzusunə çevrilmişdi. Sevgi romanlarında belə bir neçə partiya işçisinin obrazını işlənməsi məcburi xarakter almışdı. Rumın ədəbiyyatında 50-ci illərdən sonra şəxsiyyətə pərəstiş nümunələrinə az rast gəli-

nir. Ədəbiyyatın mövzuları daha çoxçeşidli və çoxqatlıdır. Bu illərdə baş vermiş beynin köçünü də unutmaq lazımdır. Rumınıyada 1989-cu il inqilabına qədər kütləvi və fərdi qaçışlar – intellektualların ölkəni tərk etməsi olduqca geniş mövzudur. Qərbi Avropa ölkələrinə köçən ziyalılar – filosoflar, yazıçılar, şairlər, bəstəkarlar, rəssamlar – öz yaradıcılıqları, rejimə qarşı kəskin mövqeləri ilə rumın mədəniyyətinə, ölkədə fərqli mədəni fikrin formalaşmasına müəyyən dərəcədə təsir edə bildilər. Azərbaycan isə digər mütəffiq respublikalar kimi direktivləri əsasən Moskvadan alırdı. Azərbaycan ədəbiyyatı və rumın ədəbiyyatı arasında digər ədəbi əlaqələr kateqoriyasına – *genetik əlaqələrin* də izlərinə rast gəlinmir. Coğrafi, tarixi faktların təsiri öz yerində, sosializm quruculuğu dövrü belə bu ədəbiyyatların və ədəbiyyatçıların yaxınlaşmasına ciddi təsir göstərə bilməyib. Eyni ideologiyanın təbliği məzmun etibarilə müxtəlif janrlarda oxşar mətnlərin yaranmasına səbəb olub. Amma bu prosesi təsirlənmə adlandırmaq mümkün deyil. Milli ədəbiyyatlar səviyyəsində əlbəttə ki, müstəqil şəkildə genetik əlaqələr baş verirdi. Kommünizmin vəsfi yüzilləri əhatə edən rumın ədəbiyyatının özünəməxsus ənənələrinə yeni istiqamət gətirmişdi. Amma bu istiqamətin uzunmüddətli ənənəyə çevrilməsi baş vermədi. 1989-cu il inqilabı prosesin qarşısını aldı. Təəssüf ki, o dövrdə yazılan onlarla əsər artıq ədəbi tənqidçilərin, lisey və universitet dərslərlərinin diqqətini cəlb etmir, rejimə güzəştə gedən şair və yazıçılar ciddi tənqid olunur. Hətta 60-cılar nəslinin ən parlaq nümayəndələrindən olan Nikita Staneskunun “Rumınıya adlı torpaq” şeirlər kitabı heç bir ideoloji çalara malik olmasa da, bəzi tənqidçilər tərəfindən rejimə güzəşt hesab edilir. 90-cı illərdən başlayaraq əvvəlki nəsillərin təcrübəsi əsasında sosializm quruculuğunun vəsfinə, Kommünist Partiyasının rəhbərlərinin mədhinə hesablanmış əsərlər meydana çıxmır. Bu dövrün rumın ədəbiyyatında tamamilə qapandığını söyləmək mümkündür. Eləcə də Azərbaycan ədəbiyyatında ideoloji məzmununda əsərlər otuz ildən çoxdur yazılmır. Dövr olaraq seçildikdə belə, ideologiyanın tənqidi ön plana çıxır. Rumınıya və Azərbaycan arasında bədii tərcümə kimi ədəbi əlaqələrə daxil edilə biləcək ilk əsər Nizami Gəncəvinin 1911-ci ildə Buxarestdə çap olunmuş kitabıdır. Kitaba üç hekayə daxil edilib [6]. Azərbaycanda isə əldə edilən ilk nümunə A.Baduleskunun Rumınıya haqqında kiçikhəcmli kitabının tərcüməsidir [4]. Növbəti kitabın nəşri 1942-ci ilə təsadüf edir. “Rumınıya xalqı Hitlerin əsarəti altında” kitabının adı və işıq üzü gördüyü tarix onun məqsədi haqqında hər şeyi deyir [7].

Azərbaycan və rumın dillərində mövcud tərcümə nümunələrini analiz edərək maraqlı və eyni zamanda izah edilə bilən faktlarla qarşılaşırıq. Bu faktlara nümunələrin məzmunu, nəşr ili və əlbəttə müəlliflər daxildir. “Hansı müəlliflərin nə vaxt hansı əsərləri tərcümə olunub?” sualını ilk növbədə siyasi kontekstdə dəyərləndirmək lazım gəlir. Nizami Gəncəvi fars şairi olaraq tərcümə edilib, kiçik bir nəşriyyatın təşəbbüsü kimi meydana çıxıb. Ölkələrdə bərqərar olmuş kommünizm rejiminin diqqəti isə daha sistemli və konkret strategiyası ilə diqqət çəkir. Rejimin ədəbiyyata təsiri müəllifləri və məzmunu birbaşa müəyyənləşdirmək gücünə malik idi. Kommünist

Partiyasının üzvləri, Ruminiyada müvafiq siyasi rejimlə münasibətləri yaxşı olan müəlliflərin çoxluğu gözdən qaçmır. Eyni zamanda, kifayət qədər ideoloji cəhətdən heç bir təhlükə törətməyən xalq nağıllarının və müəllifi olan uşaq hekayələrinin daha çox nəşr edilməsi özlüyündə bunun səbəbini açıqlayır. Təbii ki, bir də rumın ədəbiyyatının klassiklərindən – M.Eminesku, İ.Kryange, V.Aleksandri və b. – edilən tərcümələr var. XX əsrin 50-ci illəri qarşılıqlı tərcümə və kitab nəşrində aktivliyin başladığı illərdir. Azərbaycanda nəşr edilən bədii ədəbiyyat nümunələri arasında Mihail Sadovyanunun (1880-1961) əsərləri diqqət çəkir. O, Azərbaycan dilində ən çox nəşr olunan rumın yazıçısıdır. Hesab edirik ki, ədibin kommunist etiqadı və müxtəlif dövlət vəzifələrində çalışması onun Sovet İttifaqında daha çox təbliğ edilməsinə səbəb olub. M.Sadovyanunun Azərbaycanda “Hekayələr” (“Uşaqgəncnəşr”, 1951), “Mitrya Kokor” (“Azərnəşr”, 1955), “Hekayələr” (“Azərnəşr”, 1964), “Möcüzəli palıdlıq” (“Gənclik”, 1970) kitabları nəşr edilib. Azərbaycandan isə kəmiyyət etibarilə ən çox Səməd Vurğun çap olunub.

Kiçik haşiya. 2023-cü ildə Ruminiyanın Krayova şəhərində keçirilən Beynəlxalq Eminesku Poeziya Festivalında təsadüfən S.Vurğunun tərcüməçilərindən biri – şair, tərcüməçi, redaktor Aurel Rau ilə tanış olduq. Bu gün 95 yaşı olan tərcüməçiyə ötən əsrin 50-ci illərində çevirdiyi şeirlərə görə təşəkkürümüzü bildirəndə onun necə sevindiğini sözlə çevirmək çətindir.

II Dünya müharibəsindən sonra Ruminiyada tərcümə edilən azərbaycanlı müəlliflərə diqqət edək. Dövrün ən məşhur şair və yazıçıları digər sosialist ölkələrinin dillərinə olduğu kimi, rumın dilinə də tərcümə edilirdi. Azərbaycanın Xalq yazıçısı Mehdi Hüseynin “Abşeronun neft quyuları” (“Gənclik”, 1951) və “Komissar” (“Rus kitabı”, 1951) romanları, Ənvər Məmmədخانlının “Qızılgül qönçələri” hekayəsi (“Gənclik”, 1952) dörd dildə – rumın, macar, bolqar, alman – eyni kitabda, Mir Cəlalin “Həbibənin xəyalı” hekayələr kitabı (“Rus kitabı”, 1953), Mirzə İbrahimovun “Gün gələcək” romanı (“Rus kitabı”, 1953) rumın oxucusunun ixtiyarına verilib. Səməd Vurğunun “Seçilmiş şeirlər” kitabı (“Rus kitabı”, 1955) və şairin müxtəlif ədəbi jurnallarda çap olunan şeirləri [2] Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında təsəvvür yaradır. Qeyd edək ki, S.Vurğun müasir dövr ədəbi əlaqələrdə də diqqətdən kənar qalmır. 2010-cu ildə çap olunmuş Kamal Abdullanın “Azərbaycanca danışaq. Dil və mədəniyyət” kitabında şairin məşhur “Azərbaycan” şeiri də verilib. Tərcüməçi qeyd olunmayıb [1, 158-159]. Bu kitabdakı tərcümənin şeirin „Seçilmiş əsərləri” kitabındakı (1955) tərcüməsindən fərqli olması öncəki tərcümədən istifadə edilmədiyini göstərir. Tərcümə edilmiş əsərlərin məzmunu onların seçilməsi üçün əsas kriteriyaların nədən ibarət olduğunu açıqlayır. Sovet zəhmətkeşlərinin uğurları, sovet insanının sarsılmaz iradəsi, inqilab qəhrəmanları, sosializmin olmadığı yerlərdə, məsələn, Güney Azərbaycanda – İranda sosial bərabərsizlik, şeirlərdəki qəhrəman sovet partizanı obrazları və s. dövrün ictimai-siyasi hadisələrinin güzgüsü və əlbəttə ki, siyasi rejimin tələbləri idi. Sosializm quruluşuna yeni keçmiş Ruminiya da Sovet İttifa-

qında mövcud olan müvafiq incəsənət nümunələrini tərcümə edir və eyni siyasi rejimin cızdığı çərçivə içərisində əsərlər yaratmağa çalışırdı. Qeyd etmək lazımdır ki, kommunizm dövründə mütəffiq respublikalardan olan yazıçıların bir ad altında – sovet yazıçısı kimi təqdim olunması normal hal idi. Xarici oxucu üçün SSRİ məkanından olan bütün ədəbiyyatçılar sovet ədəbiyyatçıları sayılırdı və onlar böyük bir dövləti təmsil edirdilər. İstər rumın ədəbiyyatşünasları, istərsə sadə oxucular üçün müəllifin hansı mütəffiq respublikadan olması önəmli deyildi. Kitablardan başqa az-az hallarda qəzet və jurnallarda dərc edilən nümunələri də xatırlamaq istərdik. “Yeni əsir” qəzeti Nəbi Babayevin (Xəzri) “İşdən qayıdıram” şeirini təqdim edir. Şeir işdən evə qayıdan bir işçinin doğma sahillərdə, əziz şəhərində yaşadığı hisslərdən bəhs edir [9]. Qəzetin paylaştığı digər əsər Zahid Xəlilin “Yol kənarında lalə” şeiridir. Şeirdə baharın həyatımıza gətirdiyi gözəlliklər tərənnüm olunur [10]. “Tribuna” qəzeti də Azərbaycan poeziyasına yer vermiş mətbu orqanlar sırasındadır. Qəzetin səhifələrində yer almış T.Bayramovun “Qardaşlıq” şeiri sovet və rumın gənclərinin əbədi qardaşlığından və dostluğundan bəhs edir [8].

60-cı illərdən başlayaraq Rumıniyada tərcümə edilən əsərlərin sayında azalma müşahidə olunur. M.İbrahimovun 1961-ci ildə çap olunmuş “Böyük dayaq” romanı onun rumın oxucusu ilə ikinci görüşü idi. “Suların qovuşması” kimi tərcümə olunmuş kitabı rumın dilində V.Boqdan və M.Protopopov hazırlayıblar. Bu roman 1983-cü ildə Kişinyovda da çap olunub. Rumın dilində növbəti kitabı on altı ildən sonra oxuyuruq. Gözlənilməz bir müəllif çıxır qarşımıza: Azərbaycan aşığı ədəbiyyatının məşhur nümayəndəsi Aşiq Ələsgər. Aşığın “Şeirlər” kitabını (1977) rumın dilinə Mariana Bulat çevirib. Önsözün müəllifi Tatyana Nikoleskudur. Öz məqaləsində Sovet İttifaqının çoxrəngli poeziya politrasından bəhs edən müəllif müxtəlif şairlər arasında Aşiq Ələsgər yaradıcılığını xüsusi qiymətləndirir. Öncə aşığı sənətinin özəlliklərinə diqqət çəkən T.Nikolesku bu kontekstdə aşığın yaradıcılığını müxtəlif aspektlərdən təhlil edir: “Sevgi və gözəllik nəğməkarı Ələsgər əsl həyat məsləhətçisi-dir; onun şeirləri xeyirxahlıq yayır, məsləhət verir. Qadının ideal portretini yaradarkən onun gözəlliyi ilə yanaşı, mənəvi tərəfi də vacib rol oynayır” [3, 11].

Yuxarıda qeyd olunan kitab və jurnallardan başqa, ümid edirik, araşdırmalarımız zamanı qarşımıza çıxmayan başqa bədii tərcümə nümunələri də mövcuddur. Bu cür faktlar Azərbaycan-Rumıniya ədəbi əlaqələrini, bədii tərcümə sahəsindəki əməkdaşlığı daha da zənginləşdirmiş olar. Ötən əsrin 60-70-ci illərində Rumıniya ilə SSRİ arasında əlaqələrin tempinə və xarakterinə uyğun olaraq qarşımızda fərqli mənzərələr açılır. Eyni illərdə Azərbaycan ədəbiyyatına dair tərcümələrin azalması müşahidə edilərkən, Azərbaycanda rumın ədəbiyyatı nümunələrinin nisbətən daha tez-tez gözə dəyməsi də maraqlıdır. 80-90-cı illəri kifayət qədər passiv illər hesab edə bilərik. Mədəniyyətin digər sahələrində olduğu kimi, ədəbiyyat hadisələri də epizodik şəkildə baş verməkdə idi. Biz ədəbi əlaqələrdəki yüksəlişi növbəti dəfə sadəcə XXI əsrin əvvəllərindən başlayaraq müşahidə etməyə başlayırıq.

Azərbaycan-Rumıniya ədəbi əlaqələrini forma baxımından dəyərləndirməklə yanaşı, spesifik xüsusiyyətlərini də gözdən keçirmək lazımdır. Məhz bu əlaqələr çərçivəsində bədii tərcümənin üçüncü dil problemi diqqət çəkir. Ədəbi əsərlərin çox böyük qismi qarşılıqlı olaraq rus dilindən tərcümə edilib. Müstəqillik dövrü nümunələrdə isə Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun”u kimi klassik əsərlər türkcədən tərcümə olunub. Rus dili qarşılıqlı tərcümələrdə hələ də öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Hazırda ədəbi əlaqələrin sürətli inkişafına mane olan ədəbi qurumların passivliyi, xüsusilə də Rumıniya tərəfdən, qarşılıqlı səfərlərin və kitab çapının sayını azaldan maliyyə çətinlikləri ilə yanaşı, vasitəçi dil problemi də həll edilməmiş qalır. Hesab edirik ki, XX əsrdə kitab çapında təşəbbüskar qurum və bu prosesdə aktiv olan nəşriyyatları da xatırlamaq lazımdır. Belə ki, sovet dövründə bəlli səbəblərdən Rumıniyada ən aktiv nəşriyyatlar “Rus kitabı” (“Cartea Rusă”) və “Gənclik” (“Tineretului”) idisə, Azərbaycanda “Azərnəşr”, “Yazıçı”, “Gənclik” nəşriyyatları önə çıxırdı. Qurumlara gəldikdə, Azərbaycanda Xarici Ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti (AXÖDMƏC), Rumıniyada isə ARLUS (Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică) ölkənin mədəni əlaqələrinin inkişafına cavabdeh təşkilatlar idi.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdulla, K., Să vorbim azerbaidjană. Limba și cultură, Ed: Ideea Europeană, București, 2010
2. Antologia poeziei sovietice, Cartea Rusă, București, 1955; “Steaua”, 7 octombrie 1954; “Steaua”, aprilie 1955; “Veac nou”, nr.16, 20 aprilie 1956
3. Aşug Alesker, Versuri, Univers, București, 1977, p.11
4. Badulesku, A., Romanya, Azərnəşr, Bakı, 1930
5. Dima, A. Принципы сравнительного литературоведения, Из: «Прогресс», Москва 1977, ст.123
6. Nizami, Visul și realitatea, Editura Facla, București, 1911
7. Pauker, A., Rumıniya xalqı Hitlerin əsarəti altında, Azərnəşr, Bakı, 1942
8. Tribuna, 26 octombrie 1957
9. Veac nou, 30 ianuarie 1954
10. Veac nou, 14 martie 1958

Jalə İsmayıl

XÜLASƏ

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI RUMIN DİLİNDƏ: XX ƏSRDƏ BƏDİİ TƏRCÜMƏNİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

Məqalə XX əsrdə Azərbaycan və Rumıniyanın keçdiyi müxtəlif ictimai-siyasi formasiyalar daxilində iki ölkə arasında ədəbi əlaqələr tarixini, ədəbi əlaqələrin format və məzmununu nəzərdən keçirir, passiv və aktiv fazada dəyərləndirilən ədəbi

əlaqələr prosesini nümunələr üzərində təhlil edir. Eyni zamanda, məqalədə Azərbaycan-Rumıniya ədəbi əlaqələrinin özünəməxsus cəhətləri diqqətə çatdırılır, mövcud problemlər araşdırılaraq həll yolları təklif olunur. Araşdırmada, həmçinin, bədii tərcümədə vasitəçi dil problemi, qarşılıqlı olaraq, tərcüməçi kadrların hazırlanmaması, seçilən bədii nümunələrin xüsusi sistem üzrə müəyyənləşdirilməməsi və digər problemlər ətrafında əldə edilmiş nəticələr paylaşılır.

Azərbaycan ədəbiyyatının rumın dilində nəşr edilmiş ilk nümunəsi, əldə olan məlumatlara əsasən, böyük mütəfəkkir Nizami Gəncəvinin 1911-ci ildə işıq üzü görmüş “Xəyal və reallıq” kitabıdır. Kitabda üç hekayə yer alır. XX əsrin 30-cu illərində spontan şəkildə nəşr edilən bir neçə nümunədən sonra, yəni II Dünya müharibəsinin ardınca ədəbi əlaqələrdə daha aktiv faza başlayır və dövrün tanınmış şair-yazıçıları bir-birinin ardınca rumın dilinə tərcümə edilir. Məqalədə iki ölkə arasında ədəbi əlaqələrin ciddi potensialının olması vurğulanır, müstəqillik dövründə başlamış yeni mərhələnin sürətləndirilməsinin vacibliyi qeyd olunur.

Açar sözlər: Azərbaycan ədəbiyyatı, ədəbi əlaqələri, bədii tərcümə, Azərbaycan ədəbiyyatı rumın dilində

Zhala Ismail

ABSTRACT
AZERBAIJANI LITERATURE IN ROMANIAN:
STAGES OF DEVELOPMENT OF LITERARY TRANSLATION IN THE
20TH CENTURY

The article examines the history of literary relations between Azerbaijan and Romania within the various socio-political formations experienced by the two countries throughout the 20th century. It analyzes the format and content of these literary interactions and evaluates the process of literary exchange—both in its passive and active phases—through specific examples. At the same time, the article highlights the distinctive features of Azerbaijani-Romanian literary relations, investigates existing problems, and proposes possible solutions. The study also presents findings related to issues such as the use of an intermediary language in artistic translation, the lack of mutual training for translators, the absence of a systematic approach in selecting literary works, and other related challenges.

A brief historical overview shows that the first work of Azerbaijani literature published in Romanian, based on available information, is the book “*Dream and Reality*” (“*Xəyal və reallıq*”) by the great thinker Nizami Ganjavi, printed in 1911. The book contains three stories. After several sporadic publications in the 1930s, a more active phase of literary relations began following the Second World War, during which well-known poets and writers of the period were translated one after

another into Romanian. The article emphasizes the significant potential of literary relations between the two countries and underlines the importance of accelerating the new stage that began during the period of independence.

Keywords: Azerbaijani literature, literary relations, literary translation, Azerbaijani literature in Romanian

Жаля Исмаил

РЕЗЮМЕ

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА НА РУМЫНСКОМ ЯЗЫКЕ: ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА В XX ВЕКЕ

В статье рассматривается история литературных связей между Азербайджаном и Румынией в рамках различных общественно-политических формаций, через которые прошли обе страны в XX веке. Анализируются формат и содержание литературных контактов, а также процесс литературного взаимодействия — как в пассивной, так и в активной фазе — на основе конкретных примеров. Одновременно в статье подчеркиваются особенности азербайджано-румынских литературных отношений, исследуются существующие проблемы и предлагаются пути их решения. В исследовании также представлены выводы, связанные с такими вопросами, как использование языка-посредника в художественном переводе, отсутствие взаимной подготовки переводческих кадров, отсутствие системного подхода при отборе литературных произведений и другие трудности.

Краткая историческая справка показывает, что первым произведением азербайджанской литературы, опубликованным на румынском языке (согласно имеющимся данным), является книга великого мыслителя Низами Гянджеви «Мечта и реальность» («*Xəyal və reallıq*»), вышедшая в свет в 1911 году. Книга включает три рассказа. После нескольких спонтанных публикаций 1930-х годов, в послевоенный период начинается более активный этап литературных отношений, и известные поэты и писатели того времени один за другим переводятся на румынский язык. В статье подчеркивается значительный потенциал литературных связей между двумя странами и отмечается важность ускорения нового этапа, начавшегося в период независимости.

Ключевые слова: Азербайджанская литература, литературные связи, художественный перевод, азербайджанская литература на румынском языке.

Rəyçi: Aytən Rüstəmzadə filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent